

Riigikohus

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium

07.04.2021

Arvamus

PSJVnr 5-21-2

I Asjaolud

Tallinna Halduskohus tunnistas 05.03.2021 kohtuotsusega haldusasjas nr 3-20-2055 põhiseadusega vastuolus olevaks lastekaitseaduse § 20 lg 1¹ osas, milles vastav säte viitega kriminaalkoodeksi §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest.

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium võimaldas esitada arvamuse hiljemalt 07.04.2021.a. halduskohtu poolt põhiseaduse vastaseks tunnistatud normi põhiseaduspärasuse kohta.

II Arvamus

Lastekaitse seaduse (LasteKS) § 20 lg 1 kohaselt *lastekaitsetöötajana ja lapsega töötava isikuna ei tohi tegutseda isik, keda on karistatud või kellele on kohaldatud sundravi karistusseadustiku §-des 113, 114, 116, 133–1333, 141–1451, 175, 1751 või 178–179 sätestatud kuriteo eest, mille karistusandmed ei ole karistusregistrist karistusregistri seaduse kohaselt kustutatud või mille karistusandmed on karistusregistrist kustutatud ja kantud karistusregistri arhiivi.*

Lastekaitse seaduse (LasteKS) § 20 lg 1¹ käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud piirangut kohaldatakse ka isikutele, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist tegude eest, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi §-de 100–102, § 115 lõike 2 punkti 3, § 115 lõike 3, § 115¹ lõike 2, §-de 116 ja 117, § 118 lõike 2, §-de 200, 200³ ja 202 ning § 202 ülamarkega 6 lõike 3 punkti 2 järgi, samuti isikutele, keda on karistatud välisriigis toime pandud samaväärsete kuritegude eest.

LasteKS § 20 lg 1¹ on põhiseadusega vastuolus, kuna säte ei võimalda keelu kehtestajal analüüsida konkreetse kuriteo asjaolusid.

Lastekaitse seaduse (LasteKS) § 20 lg 3 *kni lastega töötamiseks käesoleva seaduse § 18 lõike 2 tähenduses on vajalik tegevusluba, on selle andmiseks õigustatud isik kohustatud jälgima käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud piirangutest kinnipidamist.*

Antud juhul isikut on karistatud 19.06.1995 kohtuotsusega kohtuasjas Kriminaalkoodeksi § 195 lg 2 ja § 202 järgi, mis 19.06.1995 kehtinud Kriminaalkoodeksi (RT 1992, 20, 288) (lühidalt KrK) § 195 lg 2 sätestas *kuritabiltiku huligaansuse, s.o. sama tegevuse eest, mis oma sisult on eriti küüniline või eriti*

jõhker või on seotud vastu hakkamisega võimuesindajale või ühiskondlikku korda kaitsvale üldsuse esindajale või teisele kodanikule, kes tõkestab huligaanset tegevust, samuti huligaansuse eest, mille pani toime isik, kellel on karistatus huligaansuse eest, – karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani.

19.06.1995 kehtinud Kriminaalkodeksi § 202 sätestas alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise eest prostitutsiooniks omakasu eesmärgil – karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni viie aastani.

Karistatus KrK § 202 järgi seondus oma alaealise venna (17 aastane) kaasatõmbamisega kuriteo toimepanemisele, milline kvalifitseerus KrK § 195 lg 2 järgi, mille asjaolud nähtuvad 19.06.1995 kohtuotsusest.

Karistatus KrK § 202 järgi ning selle tõttu treeneri kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamine ei ole isiku suhtes proportsionaalne ega õigustatud meede, arvestades antud kuriteo asjaolusid ning rikub seetõttu isiku põhiõiguseid (õigust vabale eneseteostusele PS § 19 järgi ning õigust vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta PS § 29). Lisaks Lastekaitseaduse § 20 lg 1¹ ei võimalda KrK § 202 seotud asjaolusid keelu kehtestajal analüüsida.

Kriminaalkodeksi § 202 käsitles endas karistust mitme teo eest, karistust alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, alaealise kaasatõmbamist prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise prostitutsioonis omakasu eesmärgil, millest ***lastekaitse tähenduses on olulised alaealise kaasatõmbamine prostitutsioonile ning alaealise kallutamine prostitutsioonile.***

Lastekaitse seadus jõustus 01.01.2016 aastal. Lastekaitse seadust menetleti Riigikogus seaduseelnõuna nr 677SE (elnõu menetlusest <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/f3beec87-7eaf-4aad-afa0-aacbdde93a4c/Lastekaitseadus>).

Lastekaitse seaduse eelnõu algteksti seletuskirjas on § 20 kohaldamise kohta alljärgnev selgitus:

Eelnõu § 20 lõikes 1 sätestatakse lapsega töötava isikuna ja lastekaitsetöötajana töötamise piirangud, mis viidi LaKS-i sisse KaRS-i muutmise seadusega, mistõttu on tegemist kehtivast õigusest ülevõetava normiga (kehtivast õigusest ülevõetav norm tuleneb Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, RT I, 13.12.2013, 5; <https://www.riigiteataja.ee/akt/113122013005>). Sellise normi sätestamisega tagatakse, et lastega kokkupuutuvatele kutsealadele ei pääseks töötama isikud, keda on karistatud või kes on sundravile määratud inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude, prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest (täpsustavalt on viidatud Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjale <http://eelnoud.valitsus.ee/main#gRCeUPQ9>).

Õiguskantsleri Kantslei ettepanekul ja kooskõlastatult Justiitsministeeriumiga, lisatati seaduseelnõuna nr 677SE menetlemisel LasteKS § 20 lg 1 kuritegude loendisse KaRS-i §-d 113 (tapmine), 114 (mõrv) ja 116 (lapse tapmine). Varasemas eelnõu versioonis olid nimetatud kuritoad sätestatud käesoleva paragrahvi lõikes 2.

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (vastu võetud 21.11.2013, RT I, 13.12.2013, 5) § 2 alusel Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses tehakse järgmised muudatused: ... 2) seadust täiendatakse §-ga 51¹ järgmises sõnastuses:

„§ 51¹. Lastega töötamise piirang

(1) Lastega töötava isikuna, sealhulgas lastekaitsetöötajana, ei tohi tegutseda isik, keda on karistatud või kellele on kohaldatud sundravi karistusseadustiku §-s 133–133³, 141–145¹, 175, 175¹ või 178–179 sätestatud kuriteo eest, mille karistusandmed ei ole karistusregistrist karistusregistri seaduse kohaselt kustutatud või mille karistusandmed on karistusregistrist kustutatud ja kantud karistusregistri arhiivi.

(2) Lastega töötav isik on töös või kutsetegevuses lapsega vabalt kokku puutuv isik, samuti vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenimisel, tööturuteenuste osutamisel või praktikandina lapsega vabalt kokku puutuv isik.

(3) Kui lastega töötamiseks käesoleva paragrahvi lõike 2 tähenduses on vajalik tegevusluba, on tegevusloa andmiseks õigustatud isik kohustatud jälgima käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud piirangust kinnipidamist.”;

3) seadust täiendatakse normitehnilise märkusega järgmises sõnastuses:

„Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK (ELT L 335, 17.12.2011, lk 1–14), parandus (ELT L 18, 21.01.2012, lk 7).”.

Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (vastu võetud 21.11.2013, RT I, 13.12.2013, 5) menetleti esmalt Riigikogus seaduseelnõuna nr 469 SE (eelnou menetlusest <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/a8261a8f-3708-45bf-bafc-2234bbbf3aa2/Karistusseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus>)

Seaduseelnõue algteksti seletuskirja kohaselt:

Eelnõu § 2 punktiga 2 täiendatakse Eesti Vabariigi lastekaitse seadust §-ga 51¹. Lapse õiguste kaitse ja heaolu tagamine on seotud mitme valdkonnaga (haridus-, tervishoiu, hoolekande- ning õigus- ja korrakaitse valdkond). Alates 20.07.2007 kehtib Eestis ka lastega töötamise piirang, mis tagab, et lastega kokkupuutuvatele kutsealadele ei pääseks töötama isikud, keda on karistatud või kes on sundravile määratud inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude, prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest. Tegu on alalise keeluga. Praegu on kehtivas õiguses lastega töötamise õiguse piiramine sätestatud mitmes seaduses. See on loonud olukorra, kus lastega töötavatele isikutele seatud piirangud on sõnastatud õigusaktide lõikes erinevalt ning puudub üheselt arusaadav lähenemine. Samuti ei ole olemasolev loend ametikohtadest või teenustest, millele piirangud on kehtestatud, piisav. Erinevate valdkondade ekspertide arvates on mõistlik need piirangud selguse huvides koondada ühte seadusesse, selleks pakuti välja lastekaitse seadus. Lastekaitse seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuse järgi on uus lastekaitse seadus raamseadus, mis aitab kaasa lapse üldise heaolu tagamise, lastekaitse valdkondadele lähenemise ja praegu kehtiva lastekaitse seadusega seotud probleemide terviklikule lahendamisele. Eelnõuga sätestatakse ühtselt lastega töötavate isikute piirangud, laiendades isikute ringi, kellele piirangud kehtivad (lisades vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenimisel, tööturuteenuste osutamisel või

praktikal viibimise ajal lapsega vahetult kokku puutuvad isikud) ning samuti täpsustatakse kuritegude loendit, mida piirangute kehtestamisel arvestatakse. Ühtlasi lisatakse täpsustus, et kui lastega töötamiseks on vajalik tegevusloa andmiseks õigustatud isik samuti kohustatud jälgima lastega töötamise piirangutest kinnipidamist. Selge loendi saamiseks sätestatakse eelnõu mõisteparaadis lastega töötava isiku termin, mis muu hulgas hõlmab ka lastekaitsetöötajaid. Lisatava termini kohaselt on lastega töötav isik töös või kutsetegevuses lapsega vahetult kokku puutuv isik, samuti vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenimisel, tööturuteenuste osutamisel, praktikandi või töövarjana lapsega vahetult kokku puutuv isik. Uue lastekaitseaduse jõustumise eeldatav tähtaeg on 2015. a jaanuaris. Selleks, et tagada laste seksuaalse väärkohtlemise vastase direktiivi õigeaegne ülevõtmine, tuleb lastega töötavate isikute töötamise piirangud kehtestada varasema tähtajaga ning seda tehakse kõnesoleva eelnõuga. Seoses sellega, et lastega töötavate isikute töötamise piirangud tuuakse ühtse sätena lastekaitseadusesse, tunnistatakse eriseadustes vastav säte kehtetuks. Sellesisuline säte tunnistatakse kehtetuks järgmistes eriseadustes: erakooliseadus, huvikooli seadus, koolieelse lasteasutuse seadus, noorsootöö seadus, põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, sotsiaalhoolekande seadus. Nimetatud eriseaduste sätete kehtetuks tunnistamine toob omakorda kaasa vajaduse muuta 01.01.2014 jõustuvat majandustegevuse seadustiku üldosa seadust (käesoleva eelnõu § 7 p 1-3) (edaspidi MsüS), sest MsüS-ga muudetakse erakooliseaduse, noorsootöö seaduse ning sotsiaalhoolekande seaduse sätteid viitavad käesoleva eelnõuga kehtetuks tunnistatavatele sätetele. Viited muudetakse ning asendatakse viitega Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §-le 51¹. Laste seksuaalse väärkohtlemise vastases direktiivis sätestatakse lastega töötavate isikute töötamise piirangud artiklis 10.

EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2011/92/EL, 13. detsember 2011, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK, artikkel 10 kohaselt: *süüdimõistvast kohtuotsusest tulenev õiguste äravõtmine 1. Selleks et hoida ära süüteo kordumise oht, võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et mis tahes artiklites 3–7 osutatud süüteo süüdi mõistetud füüsilise isiku puhul võib ajutiselt või alaliselt tõkestada vähemalt tema kutsetegevust, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega. 2. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et kui tööandja värbab isiku selliseks kutsetegevuseks või korraldatud vabatahtlikuks tegevuseks, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega, on tal õigus nõuda teavet kooskõlas siseriikliku õigusega ja mis tahes sobival viisil, nagu otsene juurdepääs teabele kas taotluse esitamise või asjaomase isiku kaudu, artiklites 3–7 osutatud süütegude eest süüdimõistva kohtuotsuse olemasolu kohta, mis on kantud karistusregistrisse, või süüdimõistmisest tuleneva õiguste äravõtmise kohta seoses tegevusega, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega. 3. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et käesoleva artikli lõigete 1 ja 2 kohaldamiseks edastatakse teave, mis käsitleb artiklites 3–7 osutatud süütegude eest süüdimõistvat kohtuotsust ja sellisest süüdimõistmisest tulenevat õiguste äravõtmist seoses tegevusega, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega, kooskõlas nõukogu 26. veebruari 2009. aasta raamotsuses 2009/315/JSK (mis käsitleb karistusregistrate andmete vahetamise liikmesriikidevahelist korraldust ja andmete sisu) (2) sätestatud korruga, kui seda taotletakse nimetatud raamotsuse artikli 6 raames asjaomase isiku nõusolekul.*

EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV 2011/92/EL, 13. detsember 2011, artiklid 3-7 on järgnevad:

Artikkel 3 sätestab - Seksuaalse kuritarvitamisega seotud süüteod

Artikkel 4 sätestab - Seksuaalse ärakasutamise seotud süüteod

Artikkel 5 sätestab - Lastepornoga seotud süüteod

Artikkel 6 sätestab - Lapse abvatlemine seksuaalsel eesmärgil

Artikkel 7 sätestab - Kibutamine ja kaasaaitamine ning katse

Artikkel 7 punktide 1 ja 2 kohaselt 1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et artiklites 3–6 osutatud süütegedele kibutamine ja kaasaaitamine on karistatav. 2. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et tagada artikli 3 lõigetes 4, 5 ja 6, artikli 4 lõigetes 2, 3, 5, 6 ja 7 ning artikli 5 lõigetes 4, 5 ja 6 osutatud süütegede toimepanemise katse karistatavus.

Lastekaitseaduse § 20 täiendatakse lõikega 1¹ [RT I, 28.11.2017, 2 - jõust. 01.01.2018] järgmises sõnastuses:

„(11) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud piirang kohaldub ka isikutele, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist tegude eest, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi §-de 100–102, § 115 lõike 2 punkti 3 ja § 115 lõike 3, § 115¹ lõike 2, §-de 116 ja 117, § 118 lõike 2, §-de 200, 200³ ja 202 ning § 202 ülämärkega 6 lõike 3 punkti 2 järgi, samuti isikutele, keda on karistatud välisriigis toime pandud samaväärsete kuritegude eest.“

Vastav muudatus, mis jõustus Lastekaitseaduses alates 01.01.2018, tehti seaduseelnõu menetlemisel, milleks oli Sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus.

Sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (vastu võetud 15.11.2017, RT I, 28.11.2017, 2) § 7 järgi Lastekaitseaduses tehakse järgmised muudatused:

5) paragrahvi 20 täiendatakse lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:

„(11) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud piirangut kohaldatakse ka isikutele, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist tegude eest, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi §-de 100–102, § 115 lõike 2 punkti 3, § 115 lõike 3, § 115¹ lõike 2, §-de 116 ja 117, § 118 lõike 2, §-de 200, 200³ ja 202 ning § 202 ülämärkega 6 lõike 3 punkti 2 järgi, samuti isikutele, keda on karistatud välisriigis toime pandud samaväärsete kuritegude eest.“

8) paragrahvi 41 lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(2) Enne käesoleva seaduse jõustumist tööle asunud lastekaitsetöötaja ja lapsega töötava isiku suhtes peavad käesoleva seaduse § 20 lõigetes 1–3 sätestatud nõuded olema täidetud 2017. aasta 1. jaanuariks, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõikes 3 sätestatud juhul.“

9) paragrahvi 41 täiendatakse lõikega 3 järgmises sõnastuses:

„(3) Enne käesoleva lõike jõustumist tööle asunud lastekaitsetöötaja ja lapsega töötava isiku suhtes, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist tegude eest, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi §-de 100–102 järgi, peavad käesoleva seaduse § 20 lõikes 11 sätestatud nõuded olema täidetud 2019. aasta 1. jaanuariks.“

Sotsiaalhoolekande seaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus menetleti seaduseelnõuna nr 489SE. Vastav muudatusettepanek Lastekaitseaduse § 20 lg 1¹ tehti vastava seaduseelnõu I lugemisel - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/78742cf5-f1d8->

[4791-a2cc-69e3dc8ba598/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seconduvalt%200teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus](https://www.riigiteataja.ee/a/aktid/4791-a2cc-69e3dc8ba598/Sotsiaalhoolekande%20seaduse%20muutmise%20ja%20sellega%20seconduvalt%200teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus)

Seaduseelnõu II lugemisel, muudatusettepanekutes on märgitud järgnevat:

Teha eelnõus järgmised muudatused:

10.1 Täiendada eelnõu uue paragrahviga 2, muutes järgmiste paragrahvide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„§ 2. Karistusregistri seaduse § 36 kehtetuks tunnistamine

Karistusregistri seaduse § 36 tunnistatakse kehtetuks.“

10.2 Täiendada eelnõu § 6 (uus § 7) uue punktiga 5, muutes järgmiste punktide numeratsiooni, järgmises sõnastuses:

„5) paragrahvi 20 täiendatakse lõikega 11 järgmises sõnastuses:

„(11) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud piirang kohaldub ka isikutele, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist tegude eest, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi §-de 100–102, § 115 lõike 2 punkti 3 ja § 115 lõike 3, § 115¹ lõike 2, §-de 116 ja 117, § 118 lõike 2, §-de 200, 200³ ja 202 ning § 202 ülamerkega 6 lõike 3 punkti 2 järgi, samuti isikutele, keda on karistatud välisriigis toime pandud samaväärsete kuritegude eest.“

Vastava muudatusettepaneku menetlemise seletuskirja kohaselt:

Muudatusettepanek nr 10 tehtavad 3 muudatust on omavahel sisuliselt seotud. Ettepaneku esitamise tingis vajadus võimalikult kiirelt ja efektiivselt täita seaduselüink, mis võimaldab töötada lastega enne 2002. aastat kriminaalkoodeksi §-de 100-102 alusel süüdimõistetud isikel.

Ettepanekuga nr 10.1 tehakse ettepanek täiendada eelnõu uue paragrahviga, millega tunnistatakse kehtetuks karistusregistri seaduse § 36. Nimetatud säte ei ole enam vajalik, kuna seda asendab ettepanekuga 10.2 lisatav lastekaitseaduse § 20 lõige 11. Muudatusega täiendatakse lastekaitseaduses sätestatud lastekaitsetöötajana ja lapsega töötava isikuna töötamise piiranguid ka enne karistusseadustiku jõustumist kehtinud kriminaalkoodeksi asjakohaste paragrahvide alusel karistusega. Hõlmates lastekaitseaduse loetelusse ka praegu karistusregistri seaduse rakendussättes ehk §-s 36 olevad kriminaalkoodeksi paragrahvid, lahendatakse seaduses võimalik vastuolu, mis võib tekkida asjaolust, et materiaalne keeld lastega töötamiseks on sätestatud konkreetsete kuriteokoosseisudena lastekaitseaduses ning päringu tegemisel väljastavate karistuste loetelu karistusregistri seaduses. Muudatusettepanekuga pakutava sõnastuse puhul on selge, et lastega töötamise eluaegne keeld rakendub ka nendele isikutele, keda on karistatud enne karistusseadustiku jõustumist või välisriigis kuritegude eest, mis vastavad oma olemuselt lastekaitseaduse § 20 lõikes 1 loetletud karistusseadustikus sätestatud kuritegudele. Samuti täiendatakse muudatusettepanekuga vastavate kriminaalkoodeksi sätete loetelu ka §-dega 100-102 (tabtlik tapmine, tabtlik tapmine raskendavatel asjaoludel ning ema poolt oma vastsündinud lapse tapmine), mida seni karistusregistri seaduse §-s 36 loetletud ei olnud, sest need vastavad karistusseadustiku koosseisud lisati eluaegse lastega töötamise keelu kaasatoovate kuritegude loetellu alles 01.01.16 ning karistusregistri seaduse §-s 36 sel ajal vastavat muudatust ei tehtud.

Muudatusettepanek 10.3 tuleneb Riigikogu õigus- ja analüüsisiosakonnalt saadud arvamusest, milles toodud põhjendusega sotsiaalkomisjoni liikmed nõustusid. Seega oleks õiguslik mehhanism lastekaitseaduse § 20 lõike 1¹ lisamise ning karistusregistri seaduse § 36 kehtetuks tunnistamise näol õiguslikust aspektist vaadeldes ebapiisav ning põhiseaduslikult problemaatiline, kuna:

karistusregistri seaduse § 36 ei keela kriminaalkoodeksi §-de 100-102 alusel enne 2002. aastat süüdimõistetud isikute töötamist lastega;

tunnistades karistusregistri seaduse § 36 kehtetuks ja tuues sealse regulatsiooni üle lastekaitseaduse § 20 lõikesse 1¹, lisatakse absoluutse töökeelu alla käivate isikute kategooriasse ka enne 2002.aastat kriminaalkoodeksi § 100-102 alusel süüdimõistetud isikud. Varem ei ole seadus välistanud nende töötamist lastega ka peale nende karistuse kustumist. Seega on tegemist täiesti uue isikute kategooriaga, kelle suhtes olemasolevat absoluutset keeldu soovitakse hakata rakendama.

Seetõttu nõustusid sotsiaalkomisjoni liikmed ja ka Sotsiaalministeeriumi esindajad, et vaja on rakendussätte olemasolu piisava vacatio legis'e kehtestamiseks, mis oleks analoogne lastekaitseaduse § 20 suhtes kehtestatud ja käsitleks ainult kriminaalkoodeksi §-de 100-102 alusel süüdimõistetud isikuid.

Vastavalt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi kohtuotsuse 3-1-1-65-16 12.oktoobrist 2016 p-le 14 on vacatio legis „...ajavahemik, mis jääb seaduse avaldamise ja jõustumise vahele ning on seotud õiguskindluse põhimõttega. Õiguskindluse põhimõte nõuab mh, et vacatio legis'e jooksul jõuavad adressaadid uute normidega tutvuda ja oma tegevuse vastavalt ümber korraldada. Riik ei tohi uusi norme kehtestada n-ö üleöö“. Lastekaitseaduse § 20 suhtes oli seaduse jõustumisel (01.01.2016) vacatio legis'e pikkuseks 1 aasta, vt. lastekaitseaduse § 41.

Lisaks eeltoodule on rakendussätted vajalikud ka normi-tehnilise probleemi vältimiseks. Ilma nendeta tekiks lastekaitseaduse 41 lõike 2 tõttu olukord, mille kohaselt oleks pidanud uues lõikes 1¹ sisalduvad nõuded olema täidetud 2017.aasta 1.jaanuariks. See oleks aga Põhiseaduse § 10 tuleneva õiguskindluse põhimõttega vastuolus. Ei saa kehtestada absoluutset lastega töötamise keeldu isikutele, kellel seda keeldu varem ei olnud, tagasiulatuvalt. Lastekaitseaduse § 41 lisatava lõikes 3 sisalduv vacatio legis'e tähtaja määratlemisel lähtus sotsiaalkomisjon sama paragrahvi lõikes 2 toodud tähtajast, mis andis kõigile lastekaitseaduse § 20 lõikes 1 ja karistusregistri seaduse §-s 36 loetletud tegusid toimepannud isikutega seotud küsimuste lahendamiseks 1 aastase 1¹tähtaja. Kuna kriminaalkoodeksi §-s 100-102 toimepannud isikute näol on tegemist täiesti uue absoluutse lastega töötamise keelu alla langevate isikute kategooriaga, kelle suhtes varem mingit keeldu kehtestatud ei olnud, peaks ka nende suhtes rakendama samaväärset tähtaega, mis oli lastekaitseaduse jõustumisel kehtestatud teiste absoluutse keelu alla langevate isikute suhtes.

Tuginedes õigus- ja analüüsisiosakonnalt saadud arvamusele asus sotsiaalkomisjon seisukohale, et lastekaitseaduse § 20 lõikes 1¹ loetletud isikutele, keda puudutav regulatsioon oli enne sätestatud karistusregistri seaduse §-s 36, ei tohiks tagasiulatuva mõju rakendamine mingeid negatiivset õiguslikke tagajärgi kaasa tuua. Selliste isikute küsimus peab olema lahendatud 2017. aasta 1. jaanuariks.

Karistusregistri seaduse § 36 [Kehtetu - RT I, 28.11.2017, 2 - jõust. 01.01.2018] sätestas Karistusregistri teatise väljastamise korral alaealise isiku seaduslikule esindajale või tööandjale või alaealistele teenuse osutamiseks tegevusluba andma õigustatud isikule on karistusseadustiku alusel

kvalifitseeritud tegudega võrdsustatud enne karistusseadustiku jõustumist toimepandud teod, mis on kvalifitseeritud kriminaalkoodeksi § 115 lõike 2 punktis 3 ja § 115 lõikes 3, § 1151 lõikes 2, §-des 116 ja 117, § 118 lõikes 2, §-des 200, 200³ ja 202 ning § 202 6 lõike 3 punktis 2, ning välisriigis toimepandud samaväärsed kuriteod.

Karistusregistri seadust, milles sätestati Karistusregistri seaduse § 36 toodu, menetleti Riigikogus seaduseelnõuna nr 762 - <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/8ffa1f1d-8dea-9b9b-53f1-ddf8f342a164/Karistusregistri%20seadus>

762 SE Eelnõu kohaselt:

Eelnõu §-d 36–42 sisaldavad eelnõu rakendus- ja lõppsätteid.

Eelnõu § 36 kohaselt ei kohaldata uut karistusandmete kustutamise tähtaja arvestamise režiimi tagasiulatuvalt isikute suhtes, kelle karistusandmete kustutamise tähtaja kulgemine on katkenud enne käesoleva seaduse jõustumist ning kellel on seetõttu registris kehtiv karistus. Säte kehtib karistusandmete kohta, mis on kantud karistusregistrisse ning mis ei ole kustunud ja arhiivi kantud.

Isikute suhtes, kes on toime pannud kuriteo, mille üheks koosseisuliseks tunnuseks on korduvus, ei kohaldata PS § 23 lõikest 2 ja KarS § 5 lõikest 2 tulenevalt karistusseaduse tagasiulatuvat jõudu. Korduvuse eest karistamine tähendab seda, et isik on oma käitumisega selgelt näidanud, et ta ei olnud valmis arvestama PS § 19 teisest lausest tulenevat kohustust austada ja arvestada teiste inimeste õigusi ja vabadusi. Hoolimata üks kord kuriteo toimepanemisest ja selle eest karistuse saamisest on isik jätkanud samasugust tegevust. Konkreetseid rikkumisi toime pannes ei ole isikul olnud mingit alust eeldada, et seadusandja muudab teatud aja möödudes karistusregistri regulatsiooni karistuse kehtivaks lugemise osa. Seega on ka põhjendatud ja proportsionaalne eelnõu §-s 36 sätestatud põhiseaduse riive, mille kohaselt selliste isikute karistusandmeid karistusregistris ei muudeta.

Karistusregistri seaduse (Vastu võetud 17.02.2011 RT I, 21.03.2011, 3 jõustumine 01.01.2012) §-ga 40 Karistusregistri seadus (RT I, 23.02.2011, 24) tunnistatakse kehtetuks.

Karistusregistri seadus (RT I, 23.02.2011, 24) § 33 lg 1 järgi Käesolev seadus jõustub 1998. aasta 1. jaanuaril, välja arvatud käesolevas paragrahvis sätestatud juhud.

Karistusregistri seadus (Vastu võetud 19.11.1997, RT I 1997, 87, 1467, jõustumine 01.01.1998) § 25 lg 1 p 3 järgi Karistusandmed kustutatakse karistusregistrist ja kantakse üle arhiivi, kui vabadusekaotuse tingimusliku kohaldamata jätmise korral määratud katseajast on möödunud kolm aastat.

Karistusregistri seadus (Vastu võetud 19.11.1997, RT I 1997, 87, 1467, jõustumine 01.01.1998) § 34 lg 1 järgi Kuni 1999. aasta 1. jaanuarini alanud karistatuse kustumise tähtjad lõpevad enne selle seaduse jõustumist kehtinud muu seadusega ettenähtud ajal.

Karistatuse kustumise tähtaegsid reguleeris Kriminaalkoodeks (avaldatud RT 1992, 20, 288) § 58 sätestatu ja § 58 lg 1 p 1 kohaselt Karistatus kustub isikutel, kelle suhtes karistust tingimisi ei kohaldata – katseaja möödumisel, kui ta katseaja kestel ei pannud toime uut kuritegu. Kui

süüdimõistetud saadeti enne katseaja möödumist karistust kandma, kustub karistus selle karistuse kandmiselt vabanemise päevast üldises korras arvutatava karistuse kustumise tähtaja möödumisel.

Kokkuvõtvalt eeltoodu põhjal LasteKS § 20 mõtteks on kaitsta last inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude ning prostitutsiooni-ja lastepornogra seotud kuritegude eest, samuti kaitsta last isiku eest, kes on pannud toime tapmise või mõrva.

Olukorras, kus isikut ei ole karistatud ühegi sellesarnase teo eest, mis on sätestatud LasteKS § 20 lg-s 1 eesmärgist tulenevalt, siis on tema suhtes kohaldatu - treeneri kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamine/treeneri kutse äravõtmine/keeld lastega töötamiseks - olnud äärmiselt ebaõiglane ning ebaproportsionaalne ning riivab tema põhiõiguseid, mis on talle sätestatud PS § 19 ja 29, sest tema karistus järgi KrK § 202 järgi kehtestab isikule eluaegse keelu töötada tennistreenerina, nii laste kui täiskasvanute tennistreenerina.

Riivatavate põhiõiguste PS § 19 ja 29 proportsionaalsus

Antud juhul oli KutseS kohaselt treeneri kutse andjaks EOK (Eesti Olümpia Komitee) kui eraõiguslik juriidiline isik, kes kutse andjana LasteKS regulatsioonist tulenevalt rakendas lastega töötamise keeldu LasteKS § 20 lg 1¹ alusel.

Kohus asus haldusasja menetlemisel seisukohal, et kutsetunnistuse andmise keeldu, mis väljendub antud juhul kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamises, saab rakendada üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja tingimustel, mis peavad olema PS-ga kooskõlas ([RKPJKo 26.04.2011 otsus asjas nr 3-4-1-2-11](#), p 43). Kohus leidis, et proportsionaalsuse põhimõtte järgimine on siduv kogu riigivõimule, see tähendab ka Riigikogule (RKPJKo 28.04.2000, 3-4-1-6-00, p 13, 05.03.2001, 3-4-1-2-01, p 16, 03.05.2001, 3-4-1-6-01, p 17).

PS § 19 lg 1 ja 29 lg 1 sätestatud õigused ei ole absoluutsed õigused. Tegemist on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigustega. Seega võib Riigikogu põhjendatud juhtudel piirata neid põhiõigusi teiste isikute õiguste ning vabaduste kaitseks.

Kohus on asja menetledes järeldanud, et põhiõiguste rikkumisega ei ole tegemist, kui LasteKS § 20 lg 1¹ on põhiseaduspärane ehk formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas. Formaalne põhiseaduspärasus tähendab, et põhiõigusi piirav õigustloov akt peab vastama pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 47). Kohus leiab, et LasteKS § 20 lg 1¹ vastab formaalse põhiseaduspärasuse nõuetele. Materiaalne kooskõla PS-ga tähendab, et põhiõigust riivav õigusnorm on kehtestatud põhiseadusega lubatud eesmärgi saavutamiseks ja õigusnormist tulenev riive peab olema proportsionaalne, st kaaluma üles riive ebasoodsa mõju õigusnormi adreessadile.

Kohus jõudis asja menetlemisel järeldusele, et tutvudes KarS §-d 133-133³, 141-145¹, 175, 175¹ või 178 ja 179 koosseisudega ning KrK § 100–102, § 115 lg 2 p 3, § 115 lg 3, § 1151 lg 2, §-de 116 ja 117, § 118 lg 2, §-de 200, 2003 ja 202, § 2026 lg 3 p 2 ning lisaks direktiivi artiklites 3-6 nimetatud keeldudega: inimkaubandus, seksuaalse enesemääramise vastased kuriteod,

prostituutsiooni ja lastepornoga seotud kuriteod, on määratletud ära koosseisud, mille puhul keeldu kohaldada. KarRegS § § 20 lg 1 p 9 muudatusega anti tegevusloa andmiseks õigustatud isikule õigus taotleda karistusregistri arhiivis asuvaid andmeid Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 51¹ rakendamiseks.

Kohus väljendas veendumust, et Riigikogu lähtus lisaks direktiivile riigi kriminaalpoliitikast ja kriminoloogilisest seisust. Rasked kuriteod, nagu laste seksuaalne ärakasutamine ja lasteporno, nõuavad terviklikku lähenemisviisi, mis hõlmab teo toimepanijate suhtes kriminaalmenetluse läbiviimist, lapsohvrите kaitset ja kõnealuste kuritegude tõkestamist. Nimetatud süütegude vastase võitlusega seotud meetmete rakendamisel tuleb esikohale seada lapse huvid, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis (SE 469 seletuskiri lk 2, www.riigikogu.ee).

Kohus jõudis eelpoolnimetatut arvestades seisukohale, et kohtul ei ole kahtlust, et Riigikogul oli mõistlik ja asjakohane põhjus keeld kehtestada. Samal seisukohal on ka käesoleva arvamuse andja.

Samuti nagu kohus, leiab arvamuse andja, et eraldi küsimus on selles, kui läbimõeldult keeld kehtestati hinnates keelust tulenevat mõju keelu rakendusalasle jäävatele isikutele.

Keelu proportsionaalsus

Kohus asus seisukohale, et kuigi Riigikogu kehtestas keelu tervikuna legitiimset eesmärki silmas pidades, saab põhiõiguse riivet pidada materiaalselt õiguspäraseks vaid siis, kui on järgitud PS §-st 11 tulenevat proportsionaalsuse põhimõtet (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 50). Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine tähendab seda, et riive on eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Sobivuse seisukohalt on vaieldamatult ebaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt eesmärgi tähtsust (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 51). Arvamuse andja nõustub kohtu sellekohase seisukohaga.

Arvamuse andja on seisukohal, et antud isiku suhtes rakendatud keeld ei ole proportsionaalne.

Kohus on asunud seisukohale, et keeld ei tohi kahjustada seadusega kaitstud huvi või õigust rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav (vt nt RKPJK 17.03.1999 otsus asjas nr [3-4-1-1-99](#), p 13). Mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb ühelt poolt kaaluda kaebaja põhiseaduslike õiguste piiramise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärki kaitsta laste kehalist ja vaimset tervist. Arvamuse andja nõustub selle seisukohaga.

Haldusasjas kaebaja kuritegu kvalifitseeriti KrK § 195 lg 2 ja KrK § 202 alusel, milles kaebaja kui täisealine, eesmärgiga toime panna kuritahtlik huligaansus (KrK § 195 lg 2), kaasas kuriteo toimepanemisse enda alaealise venna (KrK § 202) ja kaks tuvastamata isikut. Kaebaja ja tema venna tegevus kvalifitseeriti kuritahtlikuks huligaansuseks (KrK § 195 lg 2) järgmistel põhjustel: huligaansetel ajenditel tegutsedes äärmisel jultunult, alaealise isiku juuresolekul, peksid kannatanu läbi, teostades lööke rusikatega näkku, peale tema kukumist põrandale jalgadega näkku ja keha

piirkonda, tekitades kerged kehavigastused, mis tõid endaga kaasa lühiajalise terviserikke, kestvusega rohkem kui 6 päeva /peaaju põrutus, näo parema õlavarre ja parema põlve verevalumid ja marrastused/. Huligaansete tegevuste tagajärjel oli rikutud naabrite rahu kolmanda korruse trepimademel, läbilõigatud telefonikaabel (kohtuotsus ja selle tõlge, kaebuse lisad 9, 10).

Kohus leidis asja lahendamisel, et antud juhul ei ole oluline täpselt hinnata, millisele koosseisule antud tegu vastaks, vaid määravaks on, kas kuritegu on oma olemuselt selline, mis vastab Riigikogu eesmärgile keeld kehtestada. Kohus leidis, et oma olemuselt on sama sisuga avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine, kui see on toime pandud vägivallaga ning seega kahjustas isiku poolt toime pandud kuritegu avalikku korda kui õigushüvet ning kannatanu tervist kui õigushüvet ning selle kuriteo toimepanemises osales tema alaealine vend.

Kohus jõudis kohtuotsuses järeldusele, et Riigikogu LasteKS § 20 lg 1¹ loetelu kehtestades oleks pidanud teadma, et KrK § 202 alternatiiv alaealise kaasatõmbamine kuriteo toimepanemisele ei ole enam karistatav, kuid on jätnud selle tähelepanuta. Arvamuse andja nõustub kohtu sellekohase seisukohaga.

Kohus jõudis järeldusele, et kuna Riigikogu ei arvestanud KrK § 202 koosseisu tervikuna LasteKS § 20 lg 1¹ teksti lisades muutunud õiguslikku situatsiooni ega kaalunud, kas kõik KrK § 202 alusel karistatavad teod on oma olemuselt sellised, et nad vastavad keelu eesmärgile ja LasteKS § 20 loogika seisneb selles, et konkreetne koosseis, mille eest isikut on karistatud, väljendab endas konkreetsest isikust lähtuvat ohtu. Kohus jõudis järeldusele, et antud juhul kaebaja ei kuulu nende isikute hulka, kelle puhul on põhjendatud keeld kutsetegevuse kaudu lastega kokku puutuda. Arvamuse andja on kohtuga samal seisukohal.

Lisaks on kohus arvestanud, et keelu mõõdukuse hindamisel arvestab kohus samuti keelu intensiivsust: arhiveeritud karistusandmeid säilitatakse 50 aastat arhiivi kandmise kuupäevast arvates (KarRegS § 25 lg 6 teise lause). Tegemist on kaebaja põhiõiguste äärmiselt pikaajalise piiranguga. Kõige eelpooltoodu kohaselt on kohtu hinnangul LasteKS § 20 lg 1¹ osas, milles vastav säte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest, põhiseadusega vastuolus.

Arvamuse andja on samal seisukohal kohtuga, et LasteK § 20 lg 1¹ osas, milles vastav säte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule (kutse andjal on õigus ka kutsetunnistus kehtetuks tunnistada), keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest, on põhiseadusega vastuolus.

Lugupidamisega,

/allkirjastatud digitaalselt/

vandeadvokaadi abi Kai Villman